

# पिंजरों में भछली पालन



केंद्रीय समुद्री मात्रिकी अनुसंधान संस्थान  
(भारतीय कृषि अनुसंधान परिषद)  
कोचीन - 682 018

## पिंजरा पालन पद्धति में स्थान निर्णय केलिए जी आइ एस का प्रयोग

मिनी के.जी. और सोमी कुरियाकोस

केंद्रीय समुद्री मात्स्यकी अनुसंधान संस्थान, कोची, केरल

**ज**लीय पिंजरा पालन पिछले कुछ दशाब्द से द्रुतगामी विकास पा रहा है। भूमंडलीकरण से हुई चुनौतियाँ और मछलियों की बढ़ती माँग इसका कारण बताया जा सकता है। जो भी हो उपलब्ध पिंजरा पालन पद्धति की ओर लोगों का ध्यान आकृष्ट हो गए हैं या अधिक सजग रूप से नए या नवीकृत पद्धतियों को प्रयोग में लाने में उत्सुक हो जा रहे हैं। इस अवस्था में अनुपयोगित और अनुयोज्य पानी निकाय चाहे खुला समुद्र, झील, सरोवर, नदी, तटीय खारापानी और समुद्री पानी निकाय हो, का पहचान अत्यंत आवश्यक हो जाता है जिसकेलिए भौगोलिक सूचना पद्धति (Geographic Information System) या जी आइ एस को अपनाया जा सकता है।

प्रत्येक देश के सहज जैव स्वभाव और समाज-आर्थिक विशेषताएं होती है, इसके अनुसार ही कृषि कार्यों व क्षेत्रों का चयन और प्रयोग किया जाना पड़ता है। पहला घटक जैव स्वभाव या जैवभौतिकी है (Biophysics) जिससे मतलब पानी की गुणता संबंधी घटक जैसे तापमान, विलीन ऑक्सिजन, लवणीयता, क्षारीयता, आविलता और पानी का प्रदूषण आदि, पानी की मात्रा जैसे पानी की विपुल उपलब्धता (Volume) मौसमी उपलब्धता आदि; मिट्टी के प्रकार जैसे ढालू प्रदेश, अनुयोज्य रूपघटना, पानी धारिता क्षमता, रासायनिक स्वभाव आदि; जलवायु से जुड़े घटक जैसे बारिश का वितरण, वायु का तापमान, हवा का प्रवाह और संबंधित आर्द्रता (humidity) आदि से हैं। जलीय संवर्धन विकास से जुड़े दूसरा घटक समाज आर्थिक लक्षण से मतलब प्रशासनिक विनियम; अनुयोज्य जातियों का पालन, विपणन से जुड़े मामले जैसे उत्पाद की माँग व आसान बाजारीकरण; अवसंरचनात्मक सहायताएं और तकनीकी विशेषज्ञता की उपलब्धता से हैं। जलजीवपालन के आयोजन करने केलिए ऐसी स्थानिक सूचनाएं प्रदान करने में भौगोलिक सूचना पद्धति बहुत सफल मार्ग है।



### ਭੋਗੋਲਿਕ ਸੂਚਨਾ ਪੜਤਾ (ਜੀ ਆਈ ਏਸ)

ਭੋਗੋਲਿਕੀ ਸੇ ਜੁਡੀ ਕਿਸੀ ਸੂਚਨਾ ਕੋ ਕੰਘੂਟਰ ਹਾਰਡਵੇਰ ਔਰ ਸੋਫਟਵੇਰ ਕੇ ਸੰਧੋਜਿਤ ਪ੍ਰਯਾਸ ਸੇ ਕਾਰਮਿਕਾਂ ਦੀਆਂ ਮਾਂਗ ਕਰਤਾਓਂ ਕੀ ਮਾਂਗ ਕੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸ਼ੀਕਰਣ, ਭੰਡਾਰਣ, ਜੋਡ-ਤੋਡ, ਵਿਸ਼ਲੇ਷ਣ, ਸੁਧਾਰ, ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਔਰ ਰਿਪੋਰਟ ਕਰਨੇ ਕੀ ਪੜਤਾ ਕੋ ਜੀ ਆਈ ਏਸ ਕਹਾ ਜਾਤਾ ਹੈ। ਆਜਕਲ ਜੀ ਆਈ ਏਸ ਕਾ ਵਧਾਕ ਔਰ ਦ੍ਰੁਤਗਾਮੀ ਵਿਕਾਸ ਹੁਆ ਹੈ ਔਰ ਕਿਸੀ ਭੀ ਪ੍ਰਾਥਮਿਕ ਕੰਘੂਟਰ ਸੁਵਿਧਾਵਾਲੇ ਇਸਕਾ ਉਪਯੋਗ ਕਰ ਸਕਤਾ ਹੈ।

#### ਡੱਟਾ ਸੋਤ

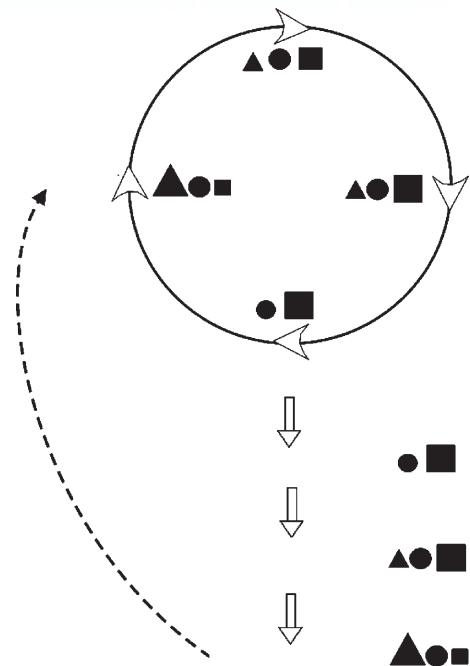
ਕਿਸੀ ਏਕ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿਸ਼ੇ ਸੇ ਜੁਡੀ ਡੱਟਾ ਕੀ ਸੂਚਨਾ ਦੇਨੇ ਕਾ ਕਾਰ੍ਯ ਭੌਤਿਕ, ਰਾਸਾਧਨਿਕ, ਆਰਥਿਕ, ਸਾਮਾਜਿਕ ਔਰ ਅਵਸੰਚਨਾਤਮਕ ਵਾਤਾਵਰਣ ਕੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਸੇ ਸੰਕੀਰਨ ਹੋਤਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਾਥਮਿਕ ਡੱਟਾ ਕਾ ਸੰਕਲਨ ਇਸ ਕ੍ਸੇਤਰ ਸੇ ਯਾ ਸਾਟਲੈਟ ਕੀ ਸਹਾਯਤਾ ਸੇ ਇਕਟ੍ਰਾ ਕਰਕੇ ਤਨਸੇ ਆਵਖਕ ਵਸ਼ਤੁਮਾਤਰ ਢਾਟਾ ਤੈਧਾਰ ਕਰਤਾ ਹੈ। ਸਾਟਲੈਟ ਸੇ ਮਿਲਨੇ ਵਾਲਾ ਡੱਟਾ ਡਿਜਿਟਲ ਫੋਰਮ ਮੌਹਗ, ਬਾਕੀ ਸਥਾਨਿਕ ਢਾਟਾ ਬੇਸ ਤੈਧਾਰ ਕਰਨੇ ਕੋ ਕੁਛ ਲਗਨ ਕੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਪਡੇਗੀ।

#### ਜੀ ਆਈ ਏਸ ਕੀ ਕਾਰ੍ਯ ਪ੍ਰਣਾਲੀ

ਜੀ ਆਈ ਏਸ ਕਾ ਕਾਰਾਨਵਧਨ 7 ਦਸ਼ਾਓਂ ਸੇ ਕਿਯਾ ਜਾਤਾ ਹੈ। ਯੇ ਹੈਂ; ਕਾਰ੍ਯ ਯੋਜਨਾ ਕੀ ਮਾਂਗ ਕੇ ਪਹਚਾਨ, ਵਿਸ਼ਿ਷ਟ ਕਾਰ੍ਯਾਂ ਕੀ ਰੂਪਾਧਨ, ਵਿਸ਼ਲੇ਷ਣਾਤਮਕ ਰੂਪਰੇਖਾ ਕੀ ਤੈਧਾਰੀ, ਡਾਟਾ ਸੋਤਾਂ ਕੀ ਨਿਰਧਨ, ਆਦਾਨ ਡਾਟਾਓਂ ਕੀ ਸਮਾਕਲਨ, ਡਾਟਾਓਂ ਕੀ ਵਿਸ਼ਲੇ਷ਣ ਔਰ ਸਤਾਧਨ ਔਰ ਨਿਗਰਮ ਢਾਟਾਓਂ ਕੀ ਮੂਲਧਾਂਕਨ (ਚਿਤ੍ਰ -1) ਜੀ ਆਈ ਏਸ ਪਰਿਯੋਜਨਾ ਕੇ ਵਿਵਿਧ ਦਸ਼ਾਓਂ ਮੌਹਗ ਪ੍ਰਤਿਨਿਧਿਤਵ ਵਿਨਾਸ ਪ੍ਰਯੋਗ ਮੌਹਗ ਪਹਲੀ ਚਾਰ ਦਸ਼ਾਓਂ ਕੇ ਸਭੀ ਕਾਰ੍ਯਾਂ ਮੌਹਗ ਪੁਨਰਾਵੁਤਿ ਦਿਖਾਈ ਪਡਤੀ ਹੈ। ਤਥਾਂਕਾ ਕੀ ਸਮਿਲਨ ( $\Delta$ ) ਵਿ਷ਯ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਜ਼ਾ ( $\circ$ ) ਔਰ ਜੀ ਆਈ ਏਸ ਵਿਸ਼ਲੇ਷ਣ ( $\square$ ) ਪ੍ਰਤੇਕ ਦਸ਼ਾਓਂ ਮੌਹਗ ਪ੍ਰਤੇਕ ਕੀ ਸਹਿਮਤ ਕੀ ਮਹਤਵ ਕੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸੰਕੇਤ ਚਿਹਨ ਕੀ ਆਕਾਰ ਬਦਲਤਾ ਹੈ।

#### ਜੀ ਆਈ ਏਸ ਮੋਡਲਿੰਗ

ਜੀ ਆਈ ਏਸ ਮੌਹਗ ਕਿਸੀ ਭੀ ਪਰਿਵਰਤੀ ਆਧਾਰਭੂਤ ਡਾਟਾ (Ba-



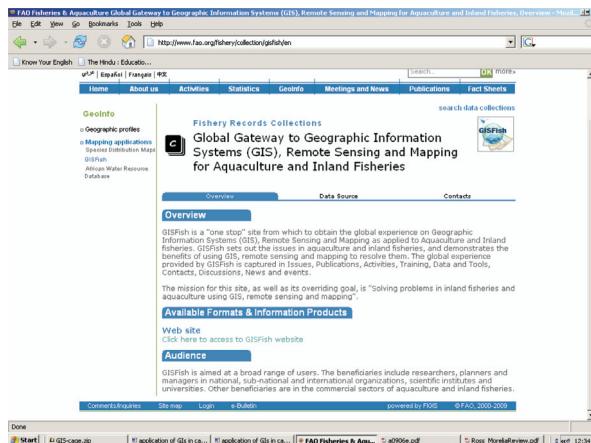
ਚਿਤ੍ਰ -1 ਜੀ ਆਈ ਏਸ ਪਰਿਯੋਜਨਾ ਕੀ ਵਿਵਿਧ ਦਸ਼ਾਓਂ ਮੌਹਗ ਪ੍ਰਤਿਨਿਧਿਤਵ ਵਿਨਾਸ

sic data on any variable) ਕੋ ਸੋਤ ਡਾਟਾ (Source Data) ਕਹਾ ਜਾਤਾ ਹੈ। ਯਹ ਪੂਰੀਂਕ ਵਾਸਤਵਿਕ (Real) ਡਾਟਾ ਹੋ ਸਕਤਾ ਹੈ। ਜਬ ਜੀ ਆਈ ਏਸ ਡਾਟਾ ਬੇਸ ਮੌਹਗ ਇਸਕਾ ਸੰਸਾਧਨ ਹੋਤਾ ਹੈ, ਤਥਾਂ ਇਸ ਡਾਟਾ ਕੀ ਲੇਯਰ (Layer) ਯਾ ਕਵਰੇਜ (Coverage) ਕਹਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਨ ਲੇਯਰਾਂ ਕੋ ਫਾਕਟਰ ਮੋਡਲਾਂ ਮੌਹਗ ਹੋਰਫੇਰ ਕਰਕੇ ਨਿਰਣਿਧਿ ਲਿਆ ਜਾਤਾ ਹੈ। ਤਦਾਹਰਣ ਕੇਲਿਏ ਕਿਸੀ ਨਗਰ ਕੀ ਲੋਗਾਂ ਕੀ ਪ੍ਰਤਿਸ਼ੀ਷ ਵਾਰ਷ਿਕ ਮਛਲੀ ਉਪਭੋਗ ਕੀ ਨਿਰਧਾਰਣ ਤਥਾਂ ਨਗਰ ਕੀ ਆਵਾਦੀ ਸੇ ਜੁਡੀ ਗਣਨਾ ਮੋਡਲ (Arithemetic model) ਤੈਧਾਰ ਕਰਕੇ ਕਿਯਾ ਜਾ ਸਕਤਾ ਹੈ।

#### ਜੀ ਆਈ ਏਸ ਸੋਫਟਵੇਰ

ਪਿੰਜਰਾ ਪਾਲਨ ਕੀ ਕ੍ਸੇਤਰ ਮੌਹਗ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਨੇ ਵਾਲੇ ਕੁਛ ਸੋਫਟਵੇਰ ਨੀਚੇ ਦਿਏ ਹੈਂ।

- ਏਰਥ ਰਿਸੋਰਸਸ ਅਪਲਿਕੇਸ਼ਨ ਸਾਫਟਵੇਰ (ELA - Earth Resources Application software)
- ਏਰਥ ਰਿਸੋਰਸਸ ਡਾਟਾ ਅਨਲੈਸਿਸ ਸਿਸਟਮ (ERDA-Earth Resources Data Analysis System)



## चित्र 2 - जी आइ एस फिश होम पेज

- ओ एस यू - माप फोर पी सी (OSU - Map for the PC)
- कार्टालिंक्स (Cartalinx)
- इट्रिसी (Idrisi)
- आर्क व्यू (Arch View)
- स्पेशल अनलिस्ट (Special Analyst)
- अर्सिनफो (Arcinfo)।

### वेब रिसोर्स (Web Resources)

जलकृषि में वैविध्यपूर्ण जी आइ एस सोफ्टवेयरों का उपयोग हो रहा है। जलकृषि और अन्तर्रेशीय मात्रियकी में रिमोट सेंसिंग और मापिंग (Remote sensing and mapping) के लिए व्यापक रूप से प्रयोग करनेवाला इंटर्नेट साइट है GISFISH.

एफ ए ओ अक्वाकल्चर मानेजमेंट आन्ड कनसर्वेशन सर्वीस (FAO- Agricultural Management and Conservation Service) ने जी आइ एस फिश की बनावट, 1) जी आइ एस के ज़रिए रिमोट सेंसिंग (Remote sensing) और मापिंग (Mapping) और 2) इन उपकरणों के ज़रिए समग्र सूचनाएं संचित करके प्रयोग में लाने और इस पर प्रशिक्षण प्रदान करने केलिए किए हैं।

## जी आइ एस का प्रयोग

पिंजरों के ज़रिए समुद्री जलजीवपालन करने में जी आइ एस

पिंजरा स्थापित करने का स्थान निर्णय विश्लेषण में तट का सामीप्य (Proximity) मुख्य घटक है। भौगोलिक दृष्टि से पिंजर उटपट (onshore) या अपतट (Offshore) में स्थापित किया जाना है, लेकिन इस पर कई संबंधित विश्लेषण विचार सुदृढ़ है। यदि पंजर तट के निकट है तो अच्छा ध्यान दिया जा सकता है, प्रूदूषणों से हटकर पानी की गुणवत्ता देखकर ही पिंजरा स्थापित किया जा सकता है आदि बातें प्रोत्साहनक है। पिंजरा दूरस्थ समुद्र में है तो निगरानी कठिनाई होने पर भी पानी के अच्छे विनियम से प्रदूषण से जुड़ा प्रश्न उठेगा नहीं। इसके विपरीत उपतटीय और अपतटीय पिंजरा पालन पद्धति में आम तौर पर चाल विश्लेषण घटक निम्नलिखित है। (1) मछली के वंश विशेषता के अनुसार विनिर्दिष्ट पंजरों का डिजैन करने के बाद उपतट या अपतट में स्थापित करना है। (2) पिंजरा स्थापित करने की सहारा सुविधा की उपलब्धता (3) तट से पिंजरा तक पहुँचने का समय व दूर चाहे समुद्र से हो या वायु से मरत्वपूर्ण है।

जी आइ से के ज़रिए समुद्री पंजरा जलजीवपालन केलिए विकसित किए तीन मुख्य पहल नीचे की सारणी 1 में दिए गए हैं।

जी आइ से डाटाबेस लिटरेचर रेकोर्ड में उपलब्ध मुख्य तीन जल जीवपालन पहल	सं
जलजीवपालन विकास केलिए जी आइ एस पालन साइट (Site) और ज़ोनिंग (Zoning) की अनुयोज्यता	91
विकास केलिए पालन संबंधी रणनीतियाँ	49
जलकृषि में प्रत्याशित परिणत फल आर्थिकी	11
जलकृषि के प्रयोग और प्रबंध केलिए	2
जी आइ एस	



ਵਿਵਰਣ ਸੂਚੀ ਆਂ ਜਲਕ੃਷ਿ ਆਂ ਪਰਿਵਰਣ ਕਾ ਮੱਨਿਟੀਂਗ	63
ਜਲਕ੃਷ਿ ਕਾ ਪਰਿਵਰਣੀਂ ਪ੍ਰਭਾਵ	16
ਜਲਕ੃਷ਿ ਆਵਾਸਾਂ ਕਾ ਪੁਨਰੁਢਾਰ	7
ਵੇਖ ਪਰ ਆਧਾਰਿਤ ਜਲਕ੃਷ਿ ਸੂਚਨਾ ਪੜਤਾ	2
<u>ਬਹੁਵਿਧ ਸੇਕਟਰਾਂ ਜਿਸ ਮੌਜੂਦਾ ਜਲਕ੃਷ਿ ਭੀ ਹੈ ਕੇ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਕੇਲਿਏ ਜੀ ਆਈ ਏਸ</u>	
ਮਾਤਿਸ਼ਕੀ ਕੇ ਸਾਥ ਜਲਕ੃਷ਿ ਕਾ ਪ੍ਰਬੰਧਨ	3
ਜਲ ਅਤੇ ਸਥਲ ਕੇ ਅਨ੍ਯ ਉਪਯੋਗਾਂ ਮੌਜੂਦਾ	
ਜਲਕ੃਷ਿ ਕਾ ਆਧਾਰਿਤ ਪ੍ਰਬੰਧਨ	7
<b>ਕੁਲ</b>	<b>294</b>

### ਅਨੁਧਾਰਿਤ ਸਥਾਨ ਅਤੇ ਮੇਖਲਾ ਕਾ ਪਹਚਾਨ

ਆਮਤੌਰ ਪਰ ਸਥਾਨ ਨਿਰਧਾਰਣ ਕਰਨੇ ਕੇ ਮੁਖ ਪ੍ਰਾਚਲ ਹੈਂ ਗਹਰਾਈਮਾਪਨ (bathymetry), ਧਾਰਾਏ (Current), ਤਰੰਗ ਊਂਚਾਈ ਅਤੇ ਜਲਗੁਣਤਾ ਮਾਪਾਂਕ ਵਿਲੀਨ ਅਵਸਿਜਨ, ਤਾਪਮਾਨ ਅਤੇ ਲਵਣਤਾ।

ਪਿੰਜਰੋਂ ਮੌਜੂਦਾ ਇਸਕੇ ਅਲਾਵਾ ਸਮੁੱਦਰ ਮੌਜੂਦਾ ਸਥਾਪਿਤ ਪਿੰਜਰੋਂ ਮੌਜੂਦਾ ਤਰੰਗਪਾਤ, ਆੱਂਧੀ ਆਦਿ ਜਲਵਾਹੁ ਸੇ ਹੋਨੇਵਾਲੇ ਸੰਘਾਤਾਂ ਪਰ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਪਿੰਜਰੋਂ ਕੇ ਦੇਖ-ਰੇਖ ਕੇਲਿਏ ਜਾਨੇਵਾਲੇ ਬੋਟਾਂ ਕੇ ਡਿੱਜੇਨ ਅਤੇ ਆਪਰੇਸ਼ਨ ਪਰ ਭੀ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਮੌਜੂਦਾ ਆਈ ਏਸ ਕੇ ਜ਼ਰਿਏ ਦੂਸ਼ਯਮਾਪਨ ਵਸਤੁਸੂਚੀ (visual inventory) ਤੈਤਾਰ ਕਰਕੇ ਉਸ ਸੇ ਸਾਂਗਤ ਵਿਥਾਂ ਪਰ ਨਕਾਸਾ ਕਰ ਸਕਤਾ ਹੈ। ਇਨ ਨਕਸ਼ਾਂ ਦੇ ਵਾਣਿਜਿਕ ਤੌਰ ਪਰ ਪਿੰਜਰਾ ਪਾਲਨ ਕਰਨੇ ਕੀ ਸੂਚਨਾਓਂ ਕਾ ਵਿਕਾਸ ਕਿਯਾ ਜਾ ਸਕਤਾ ਹੈ। ਅਧਿਨ ਕ੍ਸੇਤਰ ਕੇ ਚੁਨੇ ਗਏ ਸਥਾਨ (Point) ਦੇ ਸਮਾਂ ਸਮਾਂ ਪਰ ਸੰਕਲਿਤ ਡਾਟਾ (Time series data) ਦੇ ਤਰੰਗਾਂ ਕੀ ਊਂਚਾਈ, ਤਰੰਗਾਂ ਕੀ ਊਰਜਾ ਅਤੇ ਦਿਸ਼ਾ ਕਾ ਆਕਲਨ ਕਿਯਾ ਜਾ ਸਕਤਾ ਹੈ।

ਜੀ ਆਈ ਏਸ ਕੇ ਜ਼ਰਿਏ ਤਟੀਂ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਕਾ ਏਕ ਪਹਲ ਮੇਖਲਾ ਨਿਰਧਾਰਣ ਕੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਮੌਜੂਦਾ ਅਨੁਧਾਰਿਤ ਕੇਲਿਏ ਅਨੁਧਾਰਿਤ ਕ੍ਸੇਤਰ ਕਾ ਪਹਚਾਨ ਕਿਯਾ ਜਾ ਸਕਤਾ ਹੈ। ਇਸਕੇਲਿਏ ਆਵਾਸ ਪ੍ਰਾਥਮਿਕ ਨਕਸ਼ੇ ਮੌਜੂਦਾ ਕਾ ਗਹਰਾਈਮਾਪਨ, ਤਾਪਮਾਨ, ਲਵਣਤਾ, ਪ੍ਰਵਾਹ ਦੈਰ੍ਘਿ, ਤਰੰਗ ਕੀ ਊਂਚਾਈ ਕ੍ਰਤ੍ਰਿਮ ਝਾਡਿਯਾਂ, ਪਾਨੀ ਮੌਜੂਦਾ ਪੋਤ, ਪਤਨ, ਜਨਸਾਨਕ ਕੇਂਦਰ, ਪਾਰਪ ਅਤੇ ਕੇਬਿਲ, ਸੇਨਾ ਕੇ ਸ਼ਿਵਿਰ, ਖਤਰਾ ਘੋਸ਼ਿਤ ਕਿਏ

ਕ੍ਸੇਤਰ, ਸੰਰਕਿਤ ਅਤੇ ਆਰਕਿਤ ਕ੍ਸੇਤਰ, ਜੈਵਿਕ ਅਤੇ ਮੁਹਾਨੇ ਕ੍ਸੇਤਰ ਆਦਿ ਪਰ ਵਿਵਰਣ ਹੋਨਾ ਚਾਹਿਏ।

### ਵਸਤੁਨਿ਷ਟ ਯੋਜਨਾ ਦੇ ਵਿਕਾਸ

ਜੀ ਆਈ ਏਸ ਕੇ ਜ਼ਰਿਏ ਮੇਖਲਾ ਨਿਰਧਾਰਣ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨਿਰਧਾਰਣ ਕਰਨੇ ਕੇ ਬਾਅਦ ਉਸ ਕ੍ਸੇਤਰ ਕੀ ਅਨੁਧਾਰਿਤ ਕ੍ਸੇਤਰ ਪਰ ਵਿਸ਼ਾਦ ਪ੍ਰਾਥਮਿਕ ਨਿਰੀਕ਷ਣ ਮੇਖਲਾ ਨਿਰਧਾਰਣ ਕਰਨੇ ਕੋ ਪ੍ਰਾਧਿਕਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸਰਕਾਰੀ ਆਧਿਕਾਰਿਯਾਂ ਦੀ ਵਾਣਿਜਿਕ ਪਿੰਜਰਾਂ ਕੀ ਸਥਾਪਨਾ ਦੇ ਪਹਲੇ ਪਾਨੀ ਕੀ ਗਹਰਾਈ, ਪਾਨੀ ਕਾ ਪ੍ਰਵਾਹ, ਤਟ ਦੇ ਨਿਕਟਥਤਾ, ਪਿੰਜਰਾਂ ਕੀ ਸੁਰਕ਼ਾ ਆਦਿ ਬਾਤਾਂ ਪਰ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨੀ ਚਾਹਿਏ।

**ਸਮੁੱਦਰੀ ਜਲਕ੃਷ਿ ਪਰਿਚਾਲਨ ਅਤੇ ਪਿੰਜਰਾਂ ਦੇ ਅਨੁਰਕਣ ਮੌਜੂਦਾ ਆਈ ਏਸ**

ਜਲਕ੃਷ਿ ਮੌਜੂਦਾ ਪਰਿਵਰਣੀਂ ਪ੍ਰਦੂਬਣਾਂ ਦੇ ਹੋਨੇਵਾਲਾ ਸੰਘਾਤ ਹਮੇਸ਼ਾ ਵਿਚਾਰ ਕੇ ਵਿਧ ਹੋਤਾ ਹੈ। ਪਾਨੀ ਮੌਜੂਦਾ ਮਾਲਿਨ੍ਯ ਚਾਹੇ ਜੀਵ ਕਾ ਹੋ ਯਾ ਬਹਤੇ ਪਾਨੀ ਦੇ ਮਿਲਾ ਹੋ ਦੇ ਜੀਵ ਦੇ ਸ਼ਵਾਸਥ ਪਰ ਸੰਘਾਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਥਾਨ ਨਿਰਣ ਕਰਨੇ ਪਰ ਪਾਨੀ ਦੀ ਜੈਵਮਾਤ੍ਰਾ ਧਾਰਿਤਾ, ਗੁਣਤਾ, ਪਰਿਵਰਣੀਂ ਪਰਿਸਥਿਤਿਆਂ ਆਦਿ ਦੇ ਆਕਲਨ ਕਰਨੇ ਦੇ ਕਿਉਂ ਅਨੁਪ੍ਰਯੋਗ ਜੀ ਆਈ ਏਸ ਦੇ ਜ਼ਰਿਏ ਸਾਧਾ ਹੈ।

### ਨਿ਷ਕਾਰ

ਜਲਕ੃਷ਿ ਅਤੇ ਮਾਤਿਸ਼ਕੀ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਕੇਲਿਏ ਉਪਯੋਗੀ ਕਿਉਂ ਜੀ ਆਈ ਏਸ ਅਨੁਪ੍ਰਯੋਗ ਆਜ ਵਿਕਸਿਤ ਕਿਏ ਗਏ ਹਨ। ਵਿਵਿਧ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਡਾਟਾ ਸ਼ੋਤੋਂ ਦੇ ਤੇਜ਼ ਵੇਖਾਵ ਦੇ ਸਮਾਂ ਕ੍ਰਮਾਨੁਸਾਰ ਵਿਸ਼ਲੇ਷ਣ ਅਤੇ ਨਿ਷ਾਦਨ ਇਸਦੇ ਸਾਥ ਹੋਤਾ ਹੈ। ਸਥਲ ਅਤੇ ਸੰਪਦਾਂ ਦੀ ਮਾਤ੍ਰਾਤਮਕ ਵਿਵਰਣ ਜੋ ਇਸਦੇ ਜ਼ਰਿਏ ਆਕਲਿਤ ਕਿਯਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਬਹੁਤ ਸਪਣਾ ਅਤੇ ਵਸਤੁਨਿ਷ਟ ਹੈ ਜਿਸਦੇ ਇਸਦੇ ਜ਼ਰਿਏ ਪ੍ਰਾਪਤ ਡਾਟਾਏ ਅਨੁਸਾਰੇ ਅਨੁਸਾਰੇ ਅਤੇ ਉਪਭੋਕਾਏ ਅਪਨਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਕਮ ਸਮਾਂ ਮੌਜੂਦਾ ਦ੍ਰਿਤਗਮੀ ਰੂਪ ਦੇ ਡਾਟਾਏ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨੇ ਦੇ ਸ਼ਕਤਮ ਹੋਨੇ ਦੇ ਜਲਕ੃਷ਿ ਮੌਜੂਦਾ ਆਈ ਏਸ ਦੇ ਮਹਤਵ ਬਢਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਅਤੇ ਜੀ ਆਈ ਏਸ ਵਾਫ਼ਕੀ ਦੇ ਸ਼ਕਤਮ ਹੋਨੇ ਦੇ ਜਲਕ੃਷ਿ ਮੌਜੂਦਾ ਆਈ ਏਸ ਦੇ ਮਹਤਵ ਬਢਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਵਾਸਤਵ ਮੌਜੂਦਾ ਪਰਿਯੋਜਨਾਂ ਦੇ ਸਹਾਯੋਗੀ ਦੇ ਰੂਪ ਮੌਜੂਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋਕਰ ਪਰਿਯੋਜਨਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਦੇ ਜਲਕ੃਷ਿ ਮੌਜੂਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋਕਰ ਹੋਣੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਬਾਅਦ ਅਚਾਨਕ ਪਰਿਣਾਮ ਨਿਕਲਨੇ ਦੇ ਜ਼ਰਿਏ ਇਤਨਾ ਚਾਹਿਏ ਕਿ ਜੀ ਆਈ ਏਸ ਤਕਨੀਕੀ ਦੀ ਅਚਾਨਕ ਜਾਨਕਾਰੀ ਅਤੇ ਇਸਦਾ ਚਲਾਨੇ ਦੀ ਰੀਤ ਭੀ ਜਾਨਨਾ ਹੈ।

